

Üniversitenin Misyonu

Yazar: José Ortega y Gasset
Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları
Basım Yılı: 2022
Sayfa Sayısı: 106
ISBN: 978-975-363-202-9
Türkçeleştiren: Neyire Gül Işık

José Ortega y Gasset, 1883-1955 yılları arasında yaşamış bir filozof, gazeteci, yazar ve akademisyendir. Madrid'de doğmuş olan yazar, yine Madrid'de hayata veda etmiş; bununla birlikte yaşamı süresince (bir kısmı politik gerekçelerle sürgünde olmak üzere) Almanya, Fransa, Portekiz ve Arjantin gibi ülkelerde bulunmuştur. Ardında bıraktığı 6000 sayfanın üzerindeki yazı, beşeri bilimler bağlamında ortaya koyduğu fikirler ve felsefi yaklaşımı ile ülkesi İspanya'nın en önemli filozofu olarak görülmesinin yanı sıra özellikle Avrupa ve Latin Amerika felsefesi üzerinde derin etkileri olmuştur. Çok sayıda eserinin, çeşitli yayınevleri tarafından Türkçeye çevrilmiş olması, yazarın ülkemizde de hatırı sayılır bir okur kitlesine sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu yazıya konu olan kitabı önemli kılan özelliklerden biri, üniversite kurumu ile doktora derecesi almış ve öğretim üyesi olarak görev yapmış olması dolayısıyla kurduğu yakın ilişkinin haricinde Gasset'in ülkesini refaha ulaştırmanın eğitim yoluyla sağlanacak sosyal ve kültürel değişimden geçtiğine duyduğu güçlü inanç bağlamında üniversiteyi mercek altına almış bir düşünür olmasıdır. Buradan hareketle, yazarın üniversite kurumu ve onun toplum hayatındaki konumu hakkındaki fikirlerini anlama motivasyonu okuduğum bu eseri, mevcut yazıda detaylı şekilde incelemeye çalışıyorum.

Kitap iki bölümden oluşuyor. Birinci bölüm, Gasset'in 1930 yılında Madrid Üniversitesinde; ikinci bölüm ise 1932 yılında Granada Üniversitesinde yaptığı konuşmaların metinlerini içeriyor. Bu metinlerde yazar, akademik reform, eğitim sisteminin temel sorunları, üniversitenin ne olduğu ve ne olması gerektiği gibi konular üzerine görüşlerini paylaşıyor. Yazara göre İspanya'da üniversite kurumu adeta yıpranmış ve iş görmez bir makine gibi işlevselliğini yitirmiştir. Dolayısıyla reform kaçınılmaz bir gerekliliktir. Zira Avrupa'nın ve onun özelinde İspanya'nın gelecekte, üniversite kurumunun vadettiği müspet olanakların hasadını yapması, bugün harcaacağı emeğe bağlı olacaktır.

Kendi ifadesi ile aktaracak olursam; *“Çünkü tarihte olsun, yaşamda olsun, olanaklar öyle kendiliklerinden, otomatik olarak gerçekleşmezler; birilerinin çıkıp ellerini, kafasını kullanarak, sıkıntıya, zahmete girerek, onları gerçeğe dönüştürmesi gerekir, tarih de yaşam da işte o yüzden sürekli bir yapıp yakıştırmadır”*(s.24).

Bu görüşe göre şayet bir ülke, onlar vasıtasıyla ulaşmayı arzuladığı geleceğe kavuşmak azminde ise, zamanı geldiğinde, üniversite (ve devlet) gibi temel kurumların revizyonu için büyük zahmetlere girmeyi göze almalıdır. Bir ülkenin tarihini inşa etmede belirli kişilere (örneğin tek adamlara) bel bağlaması olmaz. Tarih ancak yeterli donanımına sahip kitlelerin gerçekleştirdiği şeyleri yazmaktadır. O halde reform toplumun genelini ilgilendiren bir husus olmalı, buna hazır olan ve istek duyan insan gruplarının el birliği ile gerçekleştirilmelidir.

Peki insan gruplarının değişim için istek duyması, reformu gerçekleştirilmeye yeter mi? Bu noktada istemek sözcüğünün anlamını tartışmaya açıyor yazar. Bir şeyi gerçek manada istemek demek, istediğini düşünmenin veya bunu dile getirmenin ötesinde onu elde etmek için gerekli adımları atma konusunda eyleme geçme cesaretini gösterebilmekle ilgilidir. Şayet bunu yapamıyorsanız esasen bir şeye hevesleniyor olmakla birlikte onu gerçek manada istiyor sayılmazsınız. Dolayısıyla toplumun reformu istemesi, bunu basmakalıp sözlerle sağda solda dillendirmesinin ötesinde kendini böylesi bir reformu gerçekleştirmeye hazır bir topluluk haline getirecek donanımı edinme yönünde kararlı adımlar atması ile yakından ilgilidir.

Gasset, bu noktada İspanyol toplumunun dinamiklerinden şüphe etmektedir. Bunu, gevşeklik olarak adlandırdığı ve toplumun her katmanına yayılmış bir çeşit ataletin yaygınlaşmış alışkanlık haline geldiğinden bahsetmesinden anlıyoruz. Oysa toplumlar bunun tam aksine “formunda oldukları” zaman böylesine büyük işler başarmaktadırlar. Ancak böyle zamanlarda tek yumruk haline gelebilir ve hedeflerine ulaşabilirler.

Gevşeklik içerisindeyken girilen değişim veya reform atılımları ciddiyetsizdir ve dolayısıyla beklenen sonuçları vermeyeceklerdir. Yazar bu noktada genç dinleyicilerine şöyle seslenir: “Hayır; tarih evrimle değil, çoğu zaman sıçramalarla gelişir. Birdenbire inanılmaz tinsel uzaklıkları yakın eden o sıçramalara kuşak adı verilir. Formunda bir kuşak formsuz yüzyılların başaramadığını başarabilir”(30).

Peki reform ile kastettiği nedir? Yazar, açıkça üniversitelerde birtakım ciddiyetsiz işler ve yolsuzluklar olduğunu ancak esas meselenin bu gibi şeylerin giderilmesinden daha derin olduğunu ifade ediyor. Daha önce de belirttiği gibi değişimin küçük adımlar bağlamında evrimsel değil devrimsel olması gerektiğini vurguluyor. O’na göre reformun kökünde, üniversitenin misyonunun ne olduğunun belirlenmesi yatıyor: “Üniversite neye yarıyor, niçin orada duruyor, niçin durması gerekiyor?”(s. 32) Bu sorunun iki yanıtı var: (1) Meslek öğretmek, (2) araştırma yapmak ve araştırmacı yetiştirmek. Bu iki temel amacın bir arada bulunmasının çelişkili bir yanı da bulunuyor ki o da bir toplumda çok sayıda meslek mensubuna (doktor, eczacı, eğitimci vb.) ihtiyaç varken buna nispeten çok az sayıda bilim insanına ihtiyaç duyulmasıdır. Zaten yazara göre bilimsel yönelim çok az sayıda insanın sahip olduğu oldukça özel bir durumdur.

Bugünün üniversitesine, geçmişten gelen bir kalıntı olarak, öğrencilere genel kültür kazandırma misyonu yüklense bile; günümüzde bu oldukça sınırlı düzeyde yerine getirilen bir yan işlev olarak kalmaktadır. Oysa Ortaçağ Avrupa’sında üniversite ne meslek edindirme ne de bilimsel araştırma ile ancak salt genel kültürle ilgilenirdi. Çağdaş üniversite ise ortaçağ üniversitesinin temel misyonu olan kültür aktarımını minimize etmiş; meslek eğitimini oldukça detaylı ve karmaşık hale getirmiş, bir de yanına bilimsel araştırmayı eklemiştir. Yazara göre bu durum Avrupa toplumlarını derinden etkilemiş, mesleğinde uzman ama kültürel anlamda çağın gerektirdiği profile yakışmayacak denli ilkel bir insan toplumu yaratmıştır. Evet şimdiki meslek mensupları profesyonel alanlarında her zamankinden daha bilgili ancak her zamankinden daha kültür fukarası bir görünüm arz etmektedirler.

“Bu beklenmedik barbarlığım, bu temel ve trajik çağ dışılığım baş sorumlusu 19. yüzyıl üniversiteleridir, Sorunu enine boyuna düşünecek olursak, üniversitelerin işledikleri o suçla verdikleri zararın bilime sağladıkları gerçekten de mucizeli, dahiyaneye gelişmeyle karşılanmadığını kabullenmemiz gerekir. Bilim bağına olmayalım. Bilim, insanın eriştiği en büyük kazanımdır, ama ondan üstün, onun gerçekleşmesine olanak sağlayan, insan yaşamının kendisi vardır. Dolayısıyla hayatın temel koşullarına karşı işlenmiş bir suç bilimle telafi edilemez” (s. 40).

Üniversitenin bu kadim işlevini yitirmesi yazara göre önemli bir suçtur ve üniversite, çağın canlı fikirler dizgesini yani kültürü aktarma misyonunu yeniden edinmelidir. Yazarın tanımına göre kültür, insanlığın evren ve içerisindeki tüm şeyler hakkında sahip olduğu bilgiler, kanılar ve fikirler topluluğudur. Dolayısıyla bir çağın insanının kendinden öncekilerden devralabileceği birikimdir. Üniversitenin tarihinden gelen, sözkonusu birikimi aktarma görevi 19. yüzyılda terk edilmiş; bunun sonucunda

20. yüzyıl insanı, profesyonellik ve uzmanlık tutkusu ile adeta mesleğine indirgenmiş bir benlik anlayışı nihayetinde dar bir ufka sahip olmuştur. Oysa profesyonel bilgi birikimi veya meslek insanın yalnızca bir boyutudur. İnsan ise bütündür ve kendisinin bir boyutu veya bir parçası olan mesleğine sığdırılmaz. İşte bu noktada insanı layık olduğu çağdaşlık düzeyine erdirecek temel anahtar olarak kültürün yeni nesillere aktarımı, üniversitenin var oluş amaçlarından biri olarak yeniden değer görmelidir. O halde üniversitenin üç temel misyonu bulunmalıdır: (1) Kültür aktarımı, (2) Meslek eğitimi, (3) Bilimsel araştırma ve yeni bilim insanlarının yetiştirilmesi.

Üniversite reformu, misyonun belirlenmesinin yanında öğretimle ilgili pratikteki bazı uygulamaların ve yaklaşımların da değişimini içermek mecburiyetindedir. Mesela, öğrenciye belirli bir alanda öğretilebilecek her şeyi öğretme gayretindeki mevcut yaklaşım gerçekçi olmaktan uzaktır. Zira günümüzde teknik bilgi ve kültürel birikim, sınırlı bir öğrenme kapasitesi bulunan öğrencilere tamamıyla aktarılamayacak denli büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu durumda öğretilen konularda kısıtlamaya gitmek kaçınılmazdır. Yazara göre öğretimi planlarken bilgiden veya hocadan ziyade öğrenciden, onun öğrenme kapasitesi ile ihtiyaçlarından (yaşamak için gereksinim duyduğu şeylerden) yola çıkmak gerekmektedir. Bu yaklaşıma göre üniversitenin odağı, öğrenci olmalıdır. Peki üniversitedeki öğretimin içeriği nasıl belirlenecektir? Bu noktada da iki temel prensibi göz önünde tutmayı öneriyor yazar: (1) Gerçek yaşamın gerekliliklerini esas alarak, öğrencinin yaşamı açısından vazgeçilmez olmayan içerikleri müfredatın dışında tutmak, (2) öğretime konu olan alanları, öğrencinin baştan sona rahatlıkla anlayabileceği bir içeriğe indirgemek.

Yazara göre üniversite, ortalama bir insanı her şeyden önce kültürlü bir insana dönüştüren (ki bunun için fizik, doğabilim, tarih, toplumbilim ve felsefe öğretmelidir), onu mesleğini nitelikli bir şekilde icra edebilecek bir uzmana dönüştüren kurum olmalıdır. Diğer taraftan ortalama insanı bilim insanına dönüştürmesi beklenmemelidir. Bir meslek mensubunun mesleğini iyi bilmesi elzemken aynı zamanda bir bilim insanı olması gerekli değildir. Zira mesleğini iyi bilmek başlı başına büyük bir iştir. Bu noktada yazar, bilimsel araştırma ile meslek öğretim etkinliğini birbirinden ayırmanın önemine değinmekte:

“Her şeyden önce meslekle bilimi ayıralım. bir bilim dalının içeriğini açıklamak ya da öğrenmek de bilim değildir. Asıl ve gerçek anlamıyla bilim, yalnızca araştırmadır; yani ortaya birtakım sorunlar atmak, onları çözümlenmeye çalışmak ve bir çözüme ulaşmak. bir bilimi öğrenmek de öğretmek de bilim değildir, onu uygulamak ya da yararlanmak da öyle. bilmek araştırmak değildir” (s. 54).

Bu görüşe göre bilimden mesleği iyice ayırtmak, bu her ikisinin de etkinliğini artırmak anlamına geleceği için oldukça önemlidir. Meslekler, insan yaşamının çeşitli alanlarındaki sorunlara çözüm sunma işlevini yerine getirirler. Bunu yaparken de bilimden ihtiyaç duydukları kadarını alırlar. Zaman zaman bilimsel olmayan ve belki de bilimin henüz onaylamadığı birtakım gelenekselleşmiş çözümleri de

kullanabilirler. Böylelikle çeşitli sorunlara çözüm sunmaya odaklanmış uygulamalı etkinlikler olarak ifade edebileceğimiz mesleklerin bakış açısı biliminkinden oldukça farklıdır. Bilim, sorunları masaya yatırma dürtüsü ile ilerleyen bambaşka bir yaklaşıma sahiptir. Ayrıca, bilim insanların aynı zamanda üniversitede eğitmen olarak vazife gördüğü klasik yaklaşımı da eleştirmektedir yazar. Buna göre meslek öğretme görevini yaşamını bilimsel araştırmaya adanmış insanlardansa bu konuda yetkin kimselere teslim etmek daha yerindedir.

Yazarın, bilim ile farkını açıklama gayretine giriştiği bir diğer konu ise kültürdür. Gasset'e göre kültür, çağın sahip olduğu canlı fikirler dizgesidir. Bu fikirler dizgesine haiz olmayanlar, yani çağını fikirsel olarak yakalayamamış olanlar için hayat daha zahmetli olacaktır. Bu kişilerin yaşamı kaba sabadır ve kendi çağları için bir nevi alt insan konumundadırlar. Kültür de tıpkı meslek gibi bilimden ihtiyacı olanı almaktadır; yani varoluşu açıklayabilmek için gereken her şeyi. Bilim, hayatın her yanını kaplayamaz, kuramsal kesinliğe ulaşamadığı noktalarda duraksamalar yaşayabilir. Oysa kültür, hayatın tamamını ve sürekli olarak kapsamak durumundadır. Kültür de hayatın kendisi gibi, durup bilimin ilerlemesini bekleyemez, kesintisizdir. Bilim ise yaşamın acil çözüm bekleyen sorunlarına aldırış etmeksizin kendi öncelediği sorunların peşi sıra gider, zenginleşir ve bambaşka doğrultularda çeşitlenebilir. Yazarın ifadesine göre bilimle yaşanmaz ama gerçek ve etkin bir yaşam sürmek, potansiyeline ulaşmak için insanın kültür ihtiyacı katidir. Üniversite kadim misyonu olan insanı aydınlatma hedefine yeniden kavuşarak bugünün gerçekliğini yani kültürünü insana aktarmak sureti ile ona kendini gerçekleştirme olanağı sunabilir.

Peki öğretim ile araştırmanın; öğreten ve öğrenen ile araştırma yapanın birbirinden ayrı biçimde var olduğu, hem mesleki bilginin hem de kültür aktarımının gerçekleştirildiği bir üniversite nasıl var olabilir? Yazarın idealine göre laboratuvarlar araştırmacılar ile ortalamanın üzerinde zeka ve yeteneğe sahip, araştırma yapma arzusundaki öğrencilere açık olmalıdır. Araştırma laboratuvarları, seminerler, tartışma merkezleri gibi araçları vasıtasıyla üniversite bilimsel ihtiyaçları karşılamayı sürdürmelidir. Bilim insanları yalnızca bilgi aktarabilme yetkinliğine haiz olmaları durumunda derslere girmeli ancak standart olarak bu vazifeyi yalnızca eğitmen rolündeki kimseler üstlenmelidir. Böylesi bir düzende kurum olarak üniversite; bilim yapma hevesini uyandıracak ruhu barındırmakla, günceli yakından takip etmekle, zamanın meselelerine farklı yorumlar getirmek sureti ile toplum yaşamına her daim dahil olmakla, akli temsil etmekle yükümlüdür. Zira üniversite bir anlamda zekanın kurumsallaşmış biçimidir.

Sonuç olarak, bu kitapta üniversite kurumu ile bağlantılı olarak serimlenen tartışma alanları ile Gasset'in bu bağlamdaki fikirlerinin canlılığını koruduğunu söylemek mümkündür. Kitabı; üniversite kurumunun amaçları, yapısı, toplumsal çıktıları gibi konularda araştırma eğilimi veya ihtiyacı içerisinde bulunan okurların düşünce dünyasını zenginleştirecek, ilham verici bir eser olarak değerlendirdiğimi söyleyebilirim.

Doç. Dr. Lale Oral Ataç

*Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
Salıblı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme
Bölümü, Manisa*

lale.oral@cbu.edu.tr